

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בתנ"ך

מועד הבחינה: חורף תש"ף, 2020; שאלון 1261

הצעת פתרון הבגרות של אתר תנוכ"ו.

שימו לב: התשובות מנוסחות בקצרה, ויכולות להיות תשובות נוספות לשאלות.



פרק ראשון – בראשית

שאלה 1

סעיף א

(1) שתי דוגמאות להתנהגות הפסולה של אנשי סדום: הם דורשים מלוט להוציא אליהם את האורחים: "הוציאם אלינו ונדעה אותם" (ה'). בנוסף, לאחר שלוט מסרב הם מתכוננים לשבור את דלת ביתו: "ויגשו לשבור הדלת" (ט').

(2) ה' מתכנן להרוס את העיר סדום בגלל ההתנהגות הרעה של תושבי העיר: "כי משחיתים אנחנו את המקום הזה, כי גדלה צעקתם לפני ה'..."

סעיף ב

(1) הבעיה המוסרית היא שלוט מוכן להקריב את בנותיו והוא מציע לאנשי העיר לעשות להן "כטוב בעיניהם". יתכן לפי תפיסת לוט חשוב יותר להכניס אורחים ולא להפקיר את אורחיו.

(2) בפסוקים ל"א-ל"ו בנות לוט שוכבות עם אביהן בלי ידיעתו (הוא היה שיכור). ניתן לראות במעשה זה גמול על ההצעה של לוט לאנשי סדום לאנוס את בנותיו.

סעיף ג

(1) שתי הדוגמאות להתמהמהות של לוט ובני משפחתו בעת עזיבת העיר:

- "ויתמהמה ויחזיקו האנשים בידו..." (ט"ז): לוט מתעכב ולכן המלאכים תופסים אותו בכוח ומוציאים אותו מהעיר.

- "ויהי כמצחק בעיני חתניו" (י"ד): לוט מנסה לשכנע את חתניו לצאת מהעיר אך הם לא מאמינים לו ומעכבים את הבריחה.

(2) בפרק י"ג, פסוקים י"ג-י"ג מסופר שלוט בוחר להתגורר באזור העיר סדום שהיה אזור פורה ומשובח מבחינה חקלאית. לפי תיאור זה ניתן להבין שלוט מתמהמה מכיוון שלא רצה לעזוב את המקום שבו יכול היה להתפרנס ולהתעשר. בנוסף, בפסוקים אלה מובעת ביקורת על הבחירה של לוט לגור באזור זה: "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד" כלומר למרות שמדובר בסביבה של אנשים רעים, לוט בוחר לגור לידם.

שאלה 2

סעיף א

(1) יעקב מרמה את יצחק אביו ומתחזה לעשיו במטרה לקבל את הברכה שיצחק רצה לברך את עשיו.

(2) יעקב מצליח להשיג את מבוקשו ויצחק אכן מברך אותו: "ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי... ויברכהו" (כ"ו-כ"ז).

סעיף ב

(1) הסיבות לרצונה של רבקה לפעול למען יעקב:

- רבקה אוהבת יותר את בנה יעקב.

- ה' אמר לרבקה בפרק כ"ה שהאח הצעיר (יעקב) ישלוט על האח הבכור (עשיו).

(2) רבקה פועלת בעורמה לשם מימוש רצונה:

- היא אומרת ליעקב להביא שני גדיי עיזים שמהם היא תכין את האוכל שיצחק אוהב: "ואעשה אותם מטעמים לאביך כאשר אהב" (ט"ו).

- היא מלבישה את יעקב בבגדים של עשיו: "ותלבש את יעקב בנה הקטן את בגדי עשיו בנה הגדול החמודות" (ט"ו).

סעיף ג

(1) יעקב מנסה להתחמק ומתווכח עם רבקה אמו: "הן עשיו אחי איש שעיר ואנוכי איש חלק, אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע..." כלומר כדברי המדרש יעקב לא מעונין לבצע את מעשה הרמאות שהציעה אמו.

(2) יעקב ניגש לבצע את המשימ של אמו בזריזות רבה: "וילך ויקח ויבא..." רצף הפעלים בפסוק מעיד על כך שבניגוד לדברי המדרש, יעקב מבצע את המשימה מתוך רצון פנימי ולא מתנגד לדברי אמו.

שאלה 3

סעיף א

(1) יוסף מחביא את גביע הכסף שלו באמתחת בנימין האח הקטן.

(2) האחים מציעים שמי שהגביע ימצא אצלו יהיה חייב למות, וכל שאר האחים ישארו כעבדים אצל יוסף. יהודה מציע ליוסף את עצמו ואת אחיו כעבדים.

יוסף עונה, שרק מי שהגביע ימצא ברשותו ישאר כעבד, כי זה לא הוגן להעניש את כולם, וכל שאר האחים יחזרו לבית אביהם.

סעיף ב

(1) בפר קל"ז היחס של יהודה ליוסף הוא יחס של שנאה וריחוק, הוא מציע לכל האחים למכור את יוסף לישמעאלים. לעומת זאת בפרק מ"ד, יהודה מתנהג באופן המביע יחס של אהבה ודאגה לבנימין, כאשר הוא מציע ליוסף שכל האחים ישארו אצלו כעבדים ומתחנן בפני יוסף לסלוח להם.

(2) בפרק ל"ח (כ"ד-כ"ו) מסופר שכאשר יהודה מבין שטעה וחטא בענין תמר כלתו, הוא אומר מיד: "צדקה ממני" – כלומר הוא מכיר בחטאו ומצטער עליו. ניתן לומר שמעשה זה גרם ליהודה לחשוב מחדש על התנהגותו כלפי סביבתו הקרובה והוביל לשינוי שחל בהתנהגותו המתוארת בפרק מ"ד.

סעיף ג

(1) יעקב קרע "קריעת חינם" על יוסף שבעצם לא מת ולכן צערו היה מיותר לשווא. האחים קרעו "קריעת חינם" לאחר שנמצא הגביע באמתחת בנימין למרות שלא הוא זה שהניח את הגביע בשק.

(2) לדעתי, "קריעת החינם" של יעקב חמורה יותר מהסיבה שבגללה קרעו האחים את בגדיהם, משום שהמעשה של האחים כלפי יוסף היה חמור ביותר, ללא סיבה אמיתית, כי במעשה שלהם האחים פגעו לא רק ביוסף אלא גם ביעקב אביהם וגרמו לו לצער רב לשווא.

פרק שני – שמות

שאלה 4

סעיף א

(1) לאחר שה' מטיל על משה את השליחות משה מעלה את החשש שהוא עצמו אינו ראוי להנהיג את העם: "מי אנוכי כי אך אל פרעה" ... בנוסף, ביחס לעם משה מעלה את החשש שהם לא ישמע בקולו ולא ירצה ללכת אחריו: "ואמרו לי מה שמו.. מה אומר אליהם?".

(2) בעניין החשש של משה בנוגע לעצמו, ה' עונה למשה: "כי אנוכי שלחתיך" כלומר משה הוא שליח האל ולכן הוא ראוי ומתאים לתפקיד. בעניין החשש של משה בנוגע לעם ה' עונה למשה: "כה תאמר אל בני ישראל ה' אלוהי אבותיכם אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב שלחני אליכם..." כלומר משה צריך לשכנע את העם שהוא שליח ה' שנשלח אליהם כדי לקיים את ההבטחות שהבטיח ה' לאבות האומה.

סעיף ב

(1) תגובת הזקנים על דברי משה – הזקנים ישמעו לדברי משה ויאמינו לו: "ושמעו לקולך..." (י"ח).
תגובת פרעה לדברי משה והזקנים – פרעה לא יסכים לבקשתם: "ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך..." (י"ט).

סעיף ג

(1) הקושי המוסרי בפסוק י"ח הוא שה' אומר למשה לשקר לפרעה ולומר לו שבני ישראל רוצים ללכת רק לשלושה ימים, אך האמת היא שהם כלל אינם מתכוונים לחזור.

הקושי המוסרי בפסוק כ"ב הוא שבני ישראל מצטווים לשקר לשכנות המצריות ולומר להן שהם משאילים את כלי הכסף והתכשיטים לכמה ימים, למרות שהם בעצם כלל לא מתכוונים לשוב למצרים.

(2) לדעת הפרשן שד"ל¹, בגלל שפרעה התאכזר לבני ישראל והעביד אותם בפרק ומשעבד אותם ללא סיבה, מותר היה לשקר לו ולומר לו שהם מתכוונים לחזור.

שאלה 5

סעיף א

(1) העם ביקש מאהרון לעשות להם אלוהים בגלל שמשה שעלה להר סיני התעכב: "כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו" (א').

(2) אהרון שולח את העם להביא נזמי זהב כדי שמהם יכין את עגל הזהב.

סעיף ב

(1) ראייה לכך שהמעשה של אהרון והעם היה ביטוי לרצונם לעבוד את ה': "ויאמרו אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (ד') כלומר העם מזכיר את יציאת מצרים ומעונין להמשיך ולעבוד את אותו האל שהוציאם ממצרים.

(2) ראייה לכך שהמעשה של אהרון והעם היה מנוגד לעבודת אלוהי ישראל: "קום עשה לנו אלוהים אשר ילכו לפנינו..." (א') כלומר העם דורש מאהרון "לעשות" להם אל חדש שינהיג אותם מעכשיו והלאה, ללא קשר לאל שבו האמינו עד כה, וכתחליף למשה שנעלם.

סעיף ג

(1) על פי המדרש, אהרון רוצה לעכב את העם כמה שיותר זמן ולכן שולח אותם להביא את נזמי הזהב שקשה לתת אותם. לפי פסוקים א'-ו' מטרתו של אהרון לא הושגה, משום שלפי התיאור בפסוקים אלה העם מיהר לחזור לאהרון עם מה שביקש: "ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו לאהרון..." (ג').

(2) דברי אהרון בפסוקים כ"א- כ"ו אינם תומכים בפירוש המדרש למעשה. לפי המדרש, אהרון שלח את בני ישראל להביא את נזמי הזהב של הנשים, אבל לפי המתואר בפסוק כ"ד, אהרון מבקש גם מהגברים להוריד את תכשיטי הזהב: "ואומר להם, למי זהב התפרקו ויתנו לי..."

¹ שד"ל – שמואל דוד לוצאטו (1800-1865), היה משורר, בלשן, פילוסוף ופרשן המקרא. השתייך לתנועת ההשכלה היהודית והיה ראש בית המדרש בפאדובה שבאיטליה.

פרק שלישי – נושאי הבחירה

שיבת ציון

שאלה 6

סעיף א

- (1) חנני סיפר לנחמיה שהמצב בירושלים קשה ושתושבי ירושלים נמצאים במצוקה גדולה.
- (2) לפי פסוקים א'-ד' כשנחמיה שומע את דברי חנני הוא מצטער צער רב, צם ומתפלל לה'. לאחר מכן, בפסוק י"א, הוא מתפלל לה' שיעזור לו כאשר יבקש ממלך פרס רשות לעלות לירושלים.

סעיף ב

- (1) בפסוקים ה'-י"א נחמיה משתמש בכינוי "עֲבָדָיךָ" כדי לתאר את משה ואת עצמו, ובנוסף הוא משתמש בכינוי "עֲבָדָיךָ" ככינוי לעם ישראל הנמצאים כעת במצוקה.
- (2) הכינויים הללו מדגישים את מצב העם ואת חשיבות השליחות שנחמיה מבקש ליטול על עצמו. הכינוי "עֲבָדָיךָ" מדגיש את הקשר בין בני ישראל לבין ה', ואילו על ידי הכינוי "עֲבָדָיךָ" מתאר נחמיה את עצמו כממשיכו של משה בהנהגת העם ועזרה לעם השרוי במצוקה כמו בזמן יציאת מצרים.

סעיף ג

- נחמיה קשוב לעם - נחמיה מבקש מחנני מידע על מצב העם הנמצא בירושלים: "ויבוא חנני אחד מאחי הוא ואנשים מיהודה, ואשאלם על היהודים..." (ב').
- נחמיה מחשיב עצמו כחלק מהעם - הוא מתאר את עצמו כחלק מן התיאור הכללי של העם: "אשר חטאנו לך אני ובית אבי..." (ו').

חוק וחברה

שאלה 8

סעיף א

- (1) שני הקריטריונים להבחנה בין רוצח במזיד לבין רוצח בשוגג:
- רצח במזיד נעשה מתוך שנאה של הרוצח כלפי הנרצח.
 - רצח במזיד נעשה לאחר "צדיה" כלומר בכוונה תחילה להרוג.

(2) שתי האזהרות הן :

- אסור לבית הדין לגזור גזר דין מוות לאחר עדות של עד אחד, אלא רק אם יש לפחות שני עדים נגד הרוצח.

- אסור לקחת כופר, כלומר קנס כספי, כעונש על רצח.

סעיף ב

לפי פסוקים ט"ו-כ"ח, במקרה של רצח בשוגג אסור לגואל הדם להרוג את הרוצח אלא הרוצח חייב לעבור לגור בעיר מקלט. רק אם הרוצח בשוגג יוצא מעיר המקלט, אז מותר לגואל הדם לפגוע בו. ניתן לומר שחוק זה אמנם לא מבטל לחלוטין את מנהג גאולת הדם אך ממתן אותו בצורה משמעותית כי הוא מתיר לגואל הדם לפגוע רק ברוצח שיצא מעיר המקלט.

סעיף ג

(1) העיקרון שבפסוק ל"ג הוא שאין אפשרות לכפר על רצח במזיד אלא בהריגת הרוצח עצמו. עיקרון זה עולה בקנה אחד עם החוק המחייב גזר דין מוות לרוצח במזיד: "מות יומת הרוצח".

(2) העיקרון בפסוק ל"ג מנוגד לחוק העוסק ברוצח בשגגה, כי לפי העיקרון בפסוק ל"ג אין אפשרות לתת עונש אחר לרוצח מלבד עונש מוות, ואילו החוק לגבי רוצח בשגגה לא מחייב עונש מוות לרוצח בשגגה, אלא גלות לעיר מקלט.

הרהורים על החיים

שאלה 10

סעיף א

(1) שתי שאלות רטוריות שה' שואל את איוב בפסוקים ד'-י"א:

- "איפה היית ביסדי ארץ, הגד אם ידעת בינה" (ד'): ה' שואל את איוב – האם היית לצידי כאר בראתי את העולם? הרי כלל לא היית בעת בריאת העולם ולכן אינך יכול להבין או לבוא בטענות על המתרחש בו.

- "מי שם ממדיה כי תדע, או מי נטה עליה קו?" (ה'): האם אתה איוב יודע את מידות העולם, או האם אתה יודע כיצד לברוא עולם?

(2) מטרת השאלות הרטוריות היא להראות את חכמתו הגדולה של ה' הבאה לידי ביטוי ביכולתו לברוא עולם גדול ומגוון. תיאור זה של חכמת ה' מלמד על חולשת האדם ועל אי יכולתו של איוב להבין את מעשי האל.

סעיף ב

בפרק ג', פסוקים י"א-כ' איוב טוען המוות טוב מן החיים ואומר: "למה לא מרחם אמות... כי עתה שכבתי ואשקוט, ישנתי אז ינוח לי". על טענה זו עונה ה' לאיוב בפרק ל"ח, פסוקים ט"ז-י"ז ואומר: "הנגלו לך שערי מוות ושערי צלמוות תראה?" כלומר הרי אתה איוב אינך יודע בכלל מה קורה לאדם לאחר מותו ולכן אינך יכול לטעון שטוב המוות מן החיים.

סעיף ג

אלוהים לא עונה לאיוב על טענותיו כלפי חוסר הצדק, אלא מתכוון להוכיח לאיוב שחכמת האל ועוצמתו לא מאפשרים לבני האדם להבין את מעשי האל, כלומר, מטרת השאלות הרטוריות בנאום ה' לאיוב אינה לתת מענה אלא לעורר אצל איוב רגשות פחד והערצה.

ניתן לומר שבפסוק כ"א ה' לועג לאיוב וטוען באירוניה שכביכול איוב יודע לתת עצות לה' ויודע לענות תשובות לכל השאלות הרטוריות כי איוב הרי היה יחד עם ה' בזמן הבריאה... "ידעת כי אז תיוולד, ומספר ימיך רבים" ולכן אתה איוב חכם מאוד ויודע לתת תשובות להכל.

פרק רביעי – קטע להבנה ולניתוח

שאלה 11

סעיף א

(1) השליחים של משה בקשו ממלך אדום שירשה לבני ישראל לעבור בארצו, אך מלך אדום לא הסכים ולא נענה לבקשתם.

(2) לפי המסופר בספר במדבר כ"א פסוקים ד'-ה', בעקבות התשובה של מלך אדום בני ישראל נאלצו ללכת דרך ארוכה יותר ולהקיף את ארץ אדום. תגובת העם היתה תלונות כלפי משה על כך שהוציא אותם ממצרים ללכת בדרך כל כך ארוכה וקשה.

סעיף ב

מלאכי משה מציגים את עצמם סובלים: "אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו" כלומר הם מתארים את התלאות והסבל שלהם בעת ההליכה במדבר.

מלאכי משה מציגים את עצמם כמסתפקים במועט: "נעברה נא בארצך, לא נעבור בשדה ובכרם, ולא נשתה מי באר" כלומר הם מבקשים לאפשר להם לעבור באדום ומבטיחים לא להשתמש במשאבי ארץ אדום.

סעיף ג

(1) בפסוק י"ז הבקשה היא לעבור בארץ מבלי לשתות מן המים שבבארות שיהיו בדרך בארץ אדום, ואילו בפסוק י"ט הבקשה היא לעבור בארץ אדום ואל הבקשה מוסיפים התחייבות לשלם עבור המים שישתו בדרך.

(2) לפי ההבדל בין הבקשות ניתן להסביר שמלך אדום לא היה מוכן לאפשר לבני ישראל להשתמש במשאבי הטבע (כגון מים) שיש בארצו.

סעיף ד

(1) ראייה לכך שכוחם הגדול של בני אדום הרתיע את בני ישראל: "ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה" כלומר מלך אדום מארגן את צבאו הגדול לקראת בני ישראל וכאשר בני ישראל רואים זאת הם משנים את מסלול הליכתם לדרך ארוכה יותר.

(2) לפי ספר דברים פרק ב', פסוקים א' ו', ה' לא מרשה לבני ישראל לעבור בארץ אדום (שעיר) כי זהו השטח שניתן לעשיו ולבני ישראל אסור להיכנס: "כי לא אֶתֶן לָכֶם מֵאֶרֶץ עַד מְדִינַת כְּנָעַן-רְגֵל".

תנוכ"ו – אתר ההכנה לבגרות בתנ"ך

לומדים לבגרות – מהבית!